

Türk Siyasal Elitinin Oluşumu ve Değişimi: Frederick W. Frey'in 'Türk Siyasal Eliti' Eseri Üzerine Bir İnceleme

Frey, F. W. (2024). *Türk siyasal eliti* (F. Santur, Çev.).
Selenge Yayınları.

Beyzanur Olgun

19.yüzyılın dünya sahnesinde yükselen ulus devletler beraberinde her devletin kendine özgü ve aynı zamanda birbirleriyle benzeşen siyasal kültürler oluşturmasını getirmiştir. Frey'in *Türk Siyasal Eliti* kitabı Cumhuriyet döneminde siyasal kültür ve siyasal elit oluşum sürecini inceleyerek belirli mikro ve makro ölçekte çıkarımlar yapan bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kitabı önemli kılan en önemli unsurlardan biri şüphesiz 1965 gibi çok erken bir tarihte yayınlanmış olmasıdır. Çalışmasının amacı 1920-1957 yılları arasında Türkiye'de seçilen milletvekillerinin toplumsal geçmişlerini inceleyerek hangi özelliklerin milletvekilliğine seçilme üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda Frey 1920-1957 yıllarını yani Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on meclis dönemini kapsayan bu çalışmayı 2210 milletvekili hakkında sekiz farklı kaynaktan bilgiler edinerek gerçekleştirmiştir. Türk toplumunda kimlerin milletvekilliği koltuğunda daha uzun süreler oturduğu ve hatta liderlik basamaklarını tırmanan, resmi güç makamlarına gelenlerin toplumsal geçmişlerinin hangi yönleriyle benzeştiği ve farklılaştığı elde edilen veriler doğrultusunda analiz edilmiştir.

@ İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Doktora Öğrencisi, beyzaloglu@gmail.com,

📖 Olgun, B. (2024). Türk siyasal elitinin oluşumu ve değişimi: Frederick W. Frey'in "Türk siyasal eliti" eseri üzerine bir inceleme. *Güncel Sosyoloji*, 2(2), 110-114.

📄 guncelsosyoloji.com

📅 Online Basım: 31.01.2025

Kitap dört kısım ve on üç bölümden oluşmakta olup her bir bölüm milletvekillerine dair bilgilerin bir kısmının değerlendirmesini içermektedir. Birinci kısım “Türkiye ve Türkiye Büyük Millet Meclisi” ve “Araştırma Teknikleri” bölümlerini içeren bir giriş kısmıdır. Birinci bölümde Frey Türkiye, Türk toplumu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne dair birtakım niteliklerden bahseder. Frey’e göre jeopolitik önemi ve modernleşmesinin nitelikleri itibarıyla Türkiye gelişmekte olan ülkeler içerisinde başarılı ve somut iktisadi, toplumsal ve siyasal bir gelişme örneğini teşkil edebilecek ülkelerden biridir. Nitelikleri dolayısıyla demokrasi ve refahı el ele götürebilecek bu örnek olma potansiyelinin 1960 darbesiyle birlikte sönmüldüğünü ifade eder.

İkinci bölümde veri toplama ve inceleme yöntemleriyle birlikte araştırmanın zayıf kalan yönlerinden ve kısıtlarından da bahsedilmiştir. Bu kısıtlardan en önemlisi bazı yıllara, dönemlere ya da gruplara yönelik erişilemeyen bilgilerdir. Bu nedenle bazı verilerin sıhhati eleştiriye tabi tutulabilir. Bu problemi aşmak adına Frey araştırmanın bulgularının kendi içerisinde de sağlamasını yaparak ilerlemeye çalışmıştır. Fakat bu durum topluma dair beklentilerin araştırmaya projekte edilmesi gibi soruna da yol açabilir. Araştırmada kullanılan teknik itibarıyla her bir dönemde yapılan milletvekilliği görevi ayrı dizin kartlarıyla ifade edilmiştir. Toplam 4387 dizin kartı yani milletvekilliği koltuğu, 2210 milletvekili tarafından doldurulmuştur. Bunun sonucunda Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilk on döneminde bir milletvekilinin ortalama görev süresinin iki (1.98) yıl olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

İkinci kısımda sırasıyla eğitim, meslek, meslek grupları ve ailenin statüsü ile ilgili veriler incelenmiştir. Frey’in ifade ettiği üzere Modern Türkiye’nin tarihinde toplumsal ayrışma eğitime dayalıdır. 1920 ile 1957 arasında seçilen 2210 milletvekilinden %60’ı yükseköğrenim görmüştür; buna karşılık toplumdaki erkeklerin neredeyse %60’ının okuma yazma bilmediği görülmektedir. Frey Türk toplumunun “aydın”, “seçkin” kesim ve okumamış “cahil yığınlar” olarak (Frey, 2024); okumuş aydın kesimin de modern okullarda ve geleneksel mekteplerde okuyanlar olarak ikiye ayrıldığını ifade etmiştir. Atatürk inkılaplarıyla beraber modern okulların toplum içerisinde yer edinmiş Batı tarzında eğitim geleneksel mekteplere galip gelmiştir.

Türk toplumunda milletvekili seçilebilmenin önünde üç temel kıstasın olduğu ortaya konulmuştur. Bu kıstaslar “aydın” statüsüne sahip olmak, resmi bir mesleki statü edinmiş olmak ve yerelde güçlü bir konuma sahip olmaktır. Bu kıstaslardan birinin eksikliği diğerlerinin güçlü olmasıyla telafi edilebilmektedir. Türk toplumunda aydın, entelektüel veya seçkin olarak kabul görebilmenin en önemli koşulu eğitimidir. Eğitim ile milletvekilliği süresi arasında pozitif bir ilişki mevcuttur. Eğitim düzeyi arttıkça milletvekilliği yapma süresi de uzamaktadır, ayrıca eğitim seviyesi yüksek kişiler milletvekilliğine daha erken yaşlarda seçilmektedir. Eğitim seviyesi yüksek olanların ara seçimle seçilmiş olma ihtimalinin daha yüksek olduğu ve ara seçimle gelenlerin de milletvekilliği yapma sürelerinin genel seçimle gelenlerden daha uzun olduğu görülmektedir.

Eğitimle ilişkili olarak yabancı dil bilmek ve bir eser kaleme almak da toplumda aydın statüsüne erişmiş olmak için önemli bir ölçüttür. 2210 Milletvekilinin yarısından fazlası yabancı dil bilmektedir ve eğitim düzeyi sabit tutulduğunda dil bilme durumu ile milletvekilliği yapma süresi arasında olumlu bir ilişki mevcuttur. Eser kaleme almış olmanın da milletvekilliği yapma süresi üzerinde olumlu etkisinin olduğu görülmektedir.

Eğitim düzeyi yüksek olan milletvekilleri arasında Batı ülkelerinde eğitim almış olmanın yeniden seçilme oranı üzerinde bir etkisi olmadığı görülmüştür. Buna karşılık olarak yabancı ülkelerde eğitim alarak çeşitli liderlik pozisyonlarına gelen kişilerin verdikleri kararlarda eğitim almış oldukları ülkenin okulun ve ekollerinin izini bulmak mümkündür. Örneğin medeni kanunun İsviçre'den alınmış olmasında dönemin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt'un İsviçre'de almış olduğu hukuk eğitiminin belirleyici olduğu açıktır. Dönemin ruhu itibarıyla eğitim kişilerin düşünce sistemlerini, fikri hayatlarını ve sosyal çevrelerini şekillendiren en önemli unsurdur. Bu açıdan baktığımızda eğitim alınan ülke, okul, bölüm, branş veya ekolün önemi kişilerin siyaseten aldıkları kararlarda da gözlemlenebilmektedir.

Frey çalışmasında meslek gruplarını üç başlık altına ayırmıştır: Memurlar, serbest meslek sahipleri ve tecimenler yani tüccarlar. İncelenen dönemler boyunca milletvekilleri arasında en sık rastlanan meslek %18 ile hukukçular sonrasında sırasıyla %14 ile bürokratlar, %13 ile tacirler, %10 ile ordu mensupları, %9'ar ile tıp çevresi ve ziraatla ilgilenenler ve son olarak %3'er oranla din adamları, basın mensupları ve mühendisler gelmektedir. Bu oranlar ilk on dönemin ortalama değerleridir, her bir dönem yaşanan toplumsal, iktisadi ve siyasi değişimlere bağlı olarak eğitim, meslek, yaş veya yerellik oranları açısından birbirinden farklılaşmaktadır. Yabancı dil bilme, eser yazma, ara seçimlerde ilk milletvekilliğine seçilme gibi çeşitli değişkenler çerçevesinde meslek grupları incelendiğinde ortaya değişmez bir sıralama çıkmaktadır: Memurlar, serbest meslek sahipleri ve tecimenler. Bu sıralamayı sadece yaş değişkeni bozmaktadır. Memurlar grubu diğer iki gruba göre daha geç yaşta seçilmektedir; memurların yaş ortalamasının yükselmesinde ordu mensuplarının etkisi vardır. Memurlar meslek grubunun içerisindeki ordu mensupları ortalama seçilme yaşından beş yaş daha geç milletvekilliğine seçilmektedir.

Üçüncü kısımda on dönem boyunca meydana gelen değişimlerin milletvekilliği sürelerine etkileri incelenmiştir. On dönem boyunca değişmeyen tek şey eğitimin milletvekilliğine seçilme ve uzun süreler boyunca bu görevi icra etme üzerindeki etkisi olmuştur. Eğitim dışındaki meslek, yerellik düzeyi, istifa etme, görev süresini tamamlama, ara seçimle seçilme ve yaş değişkenleri bu on dönem boyunca değişmiştir. Frey'e göre on dönem boyunca değişikliklerin incelenmesi iki genel tespite yol açmıştır: On yasama döneminin belli bölümlere ayrılarak birkaç farklı meclis dönemin birbirinden farklılaşması ve milletvekillerinin ülkenin vesayetle gelişmesinden yana ulusal seçkinler grubundan daha kısa vadeli yerel ve siyasi menfaatlere teveccüh eden yerel siyasetçiler kümesine dönüşmesidir. Birinci tespit yani bazı

dönemlerin birleştirilerek ele alınması ve aralarında kategorize edilmesi dönemlerin ruhunu ve değişimleri anlamak açısından oldukça faydalı ve gereklidir.

Fakat ikinci tespitin eleştirel bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Kemalist vesayetçi rejim seçkinlerden oluşan bir grubun toplumdaki gerçekleştirmeye çalıştığı modernleşme süreçleri tepeden inmeci bir şekilde olup uzun vadede toplumsal bölünme ve huzursuzluğun artmasına ve dolayısıyla karşı siyasal taleplerin karşılık bulmasına sebep olmaktadır. Esasında bu dönüşümün sebebi de demokratikleşmenin, halkın kendilerini yöneten kişileri seçebilme hakkına sahip olmasının sonucudur. Bu açıdan baktığımızda Frey'in bahsettiği tespit vesayetçi rejimin olağan ve belki de mecburi sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Frey'in ikinci tespitinde bahsettiği yeni milletvekilleri; daha genç, daha az tecrübeli, evli olma ihtimali daha yüksek, yabancı dil bilenlerin sayısının daha az olduğu (Önceden Fransızca en sık rastlanan dil olarak karşımıza çıkarken yeni milletvekillerinde İngilizcenin Fransızcanın yerini alması), İstanbul'da doğanların azaldığı ve taşrada doğanların arttığı, asker ve bürokratların azaldığı ve hukuk mezunlarının, serbest meslek sahiplerinin ve tacirlerin arttığı bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır.

Birinci Meclis Kemalistlere eleştiriler getiren muhafazakâr mebusları barındırdığından dolayı ancak üçte biri Kemalistlerin baskın olduğu İkinci Meclis'e yeniden seçilebilmiştir. Bu durum başlıca Meclis üyelerinin toplumsal özelliklerinin de değişmesine sebep olmuştur. İkinci Meclis Döneminden Atatürk'ün vefatına kadar olan dönemde, yani Altıncı Meclis Dönemi'ne kadar Kemalist vesayetçi rejim devam etmiştir. Bu dönemlerde Atatürk'e yakın isimlerin geç yaşlara dek yeniden milletvekillerine seçildiğini, ordu mensuplarının mecliste çoğunlukta olduğu görülmektedir. Doğduğu ilden seçilenlerin oranı ikinci ve beşinci dönem aralığında düzenli olarak düşmüş beşinci dönemden sonra yükselmeye başlamıştır. İnönü Dönemi'nde Atatürk'ün vefatından dolayı birtakım değişim sinyalleri başlamıştır. İnönü Dönemi'ne kadar Marmara ve Ege bölgelerinden milletvekillerinin aşırı temsil edildiği görülürken İnönü Dönemi ve sonrasında Frey'in siyasal partilerin artan rekabet ve bir bölgedeki gücünden emin olamaması dolayısıyla yerelliğe yönelmesi hipotezinin doğrulandığı görülmüştür. Demokrat Parti Dönemi ise yukarıda bahsedilen yeni milletvekillerinin değişen özelliklerinin ön plana çıkmasıyla bilinmektedir. İkinci Meclis'ten Beşinci Meclis'e kadar, tek partili Kemalist grupların en kalıcı gruplar olduğunu ortaya koymuştur.

Üçüncü kısmın onuncu bölümünde ise Türk hükümetindeki Bakanlar Kurulu incelenmiştir. Kurul ve kurul üyesi bakanlıklar ele alınış kabine üyesi sayısının istikrarlılığı incelenen hususlardan olmuştur. Resmi üye sayısı itibarıyla kabine, incelenen kırk yıl boyunca yüksek istikrar göstermiştir. Bu durum Türkiye'nin parlamenter sistemleri etkileyen fil hastalığına yakalanmamış olduğunun göstergesidir. Üçüncü kısmın on birinci ve on ikinci bölümlerinde Türk siyaset sahnesinde ortaya çıkmış tüm partiler ve üyeleri açısından nitelikleri ele alınmıştır. Frey'in de ifade ettiği üzere Türkiye'deki siyaset parti siyasetidir. Bu

nedenle partilerin üyeleri itibariyle niteliklerinin ve siyaset yapma biçimlerinin birbiriyle benzerliklerini ve farklılıklarını incelemek oldukça önemlidir. Frey bu amaçla Birinci Meclis Dönemindeki Birinci ve İkinci Grup'tan başlayıp onuncu döneme kadarki tüm siyasi partileri ve grupları ele almıştır. Türkiye'de parti siyasetinin bu denli kuvvetli olması; siyasetin son derece örgütlü, rekabetçi ve tabandan gelen yapısı, onu Ortadoğu'daki ülkelerden ciddi bir şekilde ayırmaktadır.

Araştırma bulguları itibariyle ortaya konan genel resim Türk siyasal elitine dair önemli bilgiler içermektedir. Fakat buna karşın literatürdeki diğer çalışmalarda araştırmada kullanılan verilerin doğruluğuna ve güvenilirliğine ilişkin eleştiriler mevcuttur. Ahmet Demirel 2013'te yayınlanan *Tek Partinin İktidarı "Türkiye'de Seçimler ve Siyaset"* kitabında 1965'te yayınlanan *Turkish Political Elite* kitabının milletvekillerinin profilleriyle alakalı tek başvuru kaynağı olageldiğinden bahsetmiştir (Demirel, 2013: 15). Demirel'in de ifade ettiği üzere Frey'in araştırmasını yaptığı dönemde milletvekillerinin çoğunun sosyo-ekonomik kökenleri hakkında yeterli bilgi yoktur ve var olan bilgiler de yeterince güvenilir değildir. Frey'in kitabı yayınlandıktan sonra elli yıl içerisinde Türkiye Büyük Millet Meclisi üç önemli albüm yayınlamıştır. Bu nedenle Demirel'in 2013'te yapmış olduğu çalışma bu albümlerden ve milletvekillerinin özgeçmişleriyle alakalı ayrıntılı bilgi veren Türk parlamento tarihi ile alakalı yazılmış eserlerden yararlanılarak hazırlanmıştır (Demirel, 2013: 15). Demirel 1994'te yayınlanan kitabında da Frey'in çalışmasının Birinci Grup, İkinci Grup ve Bağımsızları karşılaştıran tek kaynak olduğundan bahseder. Fakat Frey'in Birinci Meclis'teki Birinci Grup, İkinci Grup ve bağımsız milletvekillerini hatalı bir biçimde ayırdığını ve hazırlanan listelerin güvenilir olmadığını ifade etmiştir (Demirel, 1994: 115-116).

Kaynakça

Demirel, A. (1994). *Birinci mecliste muhalefet (İkinci grup)*, İstanbul: İletişim Yayınları

Demirel, A. (2013). *Tek partinin iktidarı: Türkiye'de seçimler ve siyaset (1923-1946)*, İstanbul: İletişim Yayınları